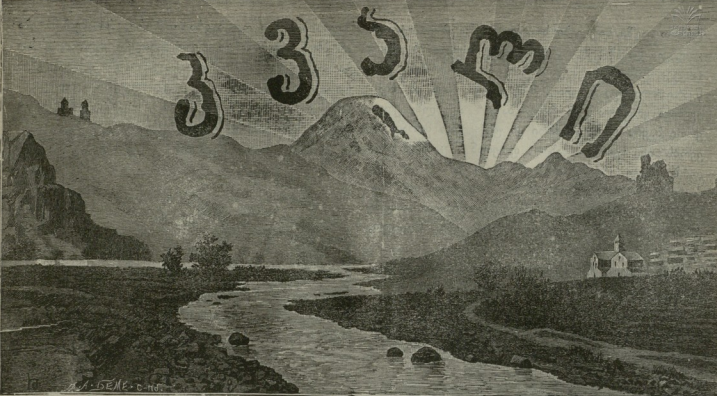

კ ვ ა ლ ი

საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახაზებიანი გაზეთი; გამოდის ქოველ კვირა დღს.
№ 51 დ ე კ ე მ ბ ე რ ი 7 1897 წ. № 51

შინაარსი: უფლისი, თბლისი თუ თფილისი (ორთოგრაფიული უნ-შენა) პ. ჭ-სი.—სხვა-და-სხვა ამბები.—„გვალის“ კორესპონდენცია.—სახალხო სწავლა-განათლება სამეგრელოში (დასასრული) ვარდიკოსი.—პასუხი ლექსი ბ. დავითაშვილისა.—მეშა—განდევლისა.—თუ შეგის ორი გუჯარი (შედევი) დ ალიბაქლისა.—დაგვიანებული პასუხი დ. ზეს ტაფინის ნორმალური სკოლის ზედამხედველს იმ. იოსელიანს ვ. სეფისპირელისა.—გვალის ფოსტა.—ქეთისის პანკის და კერძო განცხადებები.

საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატებიანი გაზეთი

„კ ვ ა ლ ი“

გამოვა 1898 წელს ყოველ კვირაში ერთსელ ერთიდან სამ თამასამდე

„კვალის“ ხელმძღვანელობას და რედაქციის მართვა-გამგეობას I იანვრიდან 1898 წელს იკისრებს ბ. ნოე უორდანიას.

გაზეთი წლიურათ ღირს გაუჯანეულათ 7 მანეთათ, ხოლო გაგზავნით 8 მანეთ. ნახევარი წლით გაუჯანეულათ 3 მან. 50 კაპ., გაგზავნით 4 მანეთ. სამი თეთი გაუჯანეულათ 2 მანეთ., გაგზავნით 2 მ. 50 კ. ოთო ნომერი სამ შაურათ. ხელის მომწერლებს წლის ფული შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილათ გამოგზავნონ.

ხელის მოწერა მიიღება თბილისში „წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში“ (Дворцовая ул. д. вем. банка № 102 და თეთი „კვალის“ რედაქციაში Артиллер. ул. д. Тамашева воздъ кадетскаго корпуса.

ქალაქ გარეთ რედაქციას ყველგან ჰყავს თავისი აგენტები.

„კვალის“ რედაქცია თხოვს 1896 წ. ხალის მომწერლებს ინაგონ და წაილონ რედაქციიდან პრემიას „ჩვენი კვალი გვიჩვენა“.

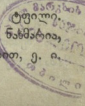
ტფილისი, თბილისი, თუ თფილისი?

(ორთოგრაფ. შენიშვნა)

ქვენი დედა ქალაქის სახელწოდება ჩვენ მწერლობაში სხვა-და-სხვა გვრათ იწერება ორთოგრაფიულის მხრივ: ზოგანი წერენ ტფილისი, სხვანი თბილისი, და ზოგანი თფილისი.

ყველამ იცის, რომ „ქალაქის“ სახელი წარმომდგარია სიტყვისაგან თფილი (ესეთი სახელი დარქმევია მას თფილი მინერალური წყლებისაგან). მაგრამ თეთი ამ სიტყვა თფილ-ს წერაც ვერ არის გარკვეული სწორეთ ისე, როგორც მისგან წარმომდგარი სიტყვა თფილისი-სა.

გავაჩიოთ ეტიმოლოგია სიტყვისა რადგან ძველ მწერლობაში ამ ფორმით ნახვარია, ჩვენც ასე ავილოთ ეს სიტყვა ჯერ-ჯერობით, ე. ი.

ტრით თავში, სიტყვები: სი-ტ-ფ-ო, ტ-ფ ება, გა-ტ-ფ-ი, გა-ტ-ფ-ა და სხ.; მეგრ. ტებ, ტებუ, ალაგობრ, ტუბუ (ასევე ლაზურთათაც; ვგანებთ), სი-ტება, მეგ. ტებ. წყარო=თფილი წყალი... მაშასადამე ძირი ამ სიტყვებისა ყოფილა ტებ (ანუ „ბანი“ ადგილზე ერთ-ერთი ბგერა p-სი) ეს ძირი კი უცქველათ მონათესავეობა ინდოევროპ. საზოგ. ფესვთან tsj. (მნიშვნელობა იგივე, რაც ქართ.), რომლისავე წარმოდგენ რუსულ. теплый, тонкий და სხ. მაშასადამე, თუ ზემოხსენებული სიტყვის ეტიმოლოგია მივიღეთ სახეში უმართლესი იქნება ეწერათ ეს სიტყვები (თფილი, თფილისი) ტ-ით თავში.

ის ფესვი, რომლისაგანაც წარმოდგა სიტყვა თფილი, უცქველია, იწყებოდა ბგერით ტ, მაგრამ ისიც უცქველია, რომ ეს ტ და შემდეგი უხმო გყოფილი ყოფილა ხმოვანით, ანუ ნახევარ ხმოვანით; ამის საბუთს მეგრულიც გვაძლევს, სადაც, როგორც ვნახეთ, იხმარება ტებ.

მართალია, იწყებოდა და იწერება „ტფეა“, მაგრამ არ იფიქროთ, ეს სწორე მართლწერა იყოს. აქ ტ-ს თუ ფ- მოსდევს იმიტომ, რომ ამ ორ უხმოვანთა შუაში ისმოდა და ისმის ნახევარ-ხმოვანი კ, რომლის გამოტრევა, მკაცრ მეცნიერულ ნიადაგზე თუ დაედგებით, ორთოგრაფიული შეცდომაა და სხვა არაფერი. აიღეთ სიტყვები—ხმა, ტბა, თმა და სხ. მეცნიერულის მართი ესრეთი წერა ამ სიტყვებისა შეცდომას წარმოადგენს: დააკვირდით კარგათ ამ სიტყვების გამოთქმას და თქვენ დინახავთ, რომ თითოეულ სიტყვაში პირველ უხმოვან შორის გამოისმის ნახევარ-ხმოვანი კ, რომელსაც თითქმის ხმის აწევაც ხედება. მეგრული ფორმები ამავე სიტყვებისა (ხმა, მეგრ. ხუმა, ხომა; ტბა, მეგ. ტობა, ტობა; თმა მეგრ. თომა, თუმა) კიდევ უფრო ნათესს ბუენენ ამ მოსაზრებას.

ჩვენ ვამტკიცებთ: როდესაც სიტყვა „თფილი“-ს თავში ისმის ტ, მაშინ ეს ტ და შემდეგი უხმო ბგერა გყოფილია ნახევარ-ხმოვანით კ. თუ, მაგალ., სახარებაში წერია ტუებოდა, ესეთი მართლწერა მისაღებია. თუ არა წერია მაინც იგულისხმება და გამოთქმავია ისმის ეს ნახევარ-ხმოვანი კ.

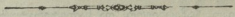
ამ სიტყვის შემდეგს ცვალებადობაში თუ ვხახევარ-ხმოვანი (კ) გამოვარდა (ჩვენ რომ არ ეწერათ იმაზე კი არ მოვახსენებთ, თუ ნამდვილ გამოთქმავიაც აღარ ისმის), მაშინ ტ-ს პირდაპირ გვერდზე მოუჯდება ფ. ხოლო ასეთი კომბინაცია უხმოთა კი, მოუხერხებელი და შეუძლებელი გახლავს. ამიტომაც არის, რომ ფ-ს წინ ტ გადაცედილია პირველის შესაფერ უხმოთ (თანხმოვანთ), ე. ი. თანათ. მაშასადამე სიტყვა ტფილისისა მაგიერ, თუ კი ამ სი-

ტყვის პირველ ორ ბგერათა შორის რისამე ჩამატება არ არის საჭირო (და ასეთი ჩამატება ღდეს დღეს საჭიროებას არ წარმოადგენს), უსწორესი იქნება ეწერათ, თანახმით თანამედროვე გამოთქმისა, თფილი.ი. ზემო აღნიშნული მიზეზებისა გამო არც თბილისისა მარჯვე სახმარებელი.

თუმცა ზემორესთან პირდაპირი კავშირი არა აქვს ქვემო მოყვანილ სიტყვებს, მაგრამ, აქვე უნდა აღვნიშნოთ შემდეგიც: ჩვენ ვერ ვეთანხმებით იმ პატრიცეზულ ავტორებს, რომლებიც უცხო ენებიდან შემოღებულ სიტყვებს მაინც და მაინც პირველდელ ფონეტიკურ ტიპებს არ აშორებენ. წერენ მაგალ. ასე: სტოლი, სკამი, ჩოტკი და სხ. ჩვენთვის უფრო საყურადღებო უნდა იყოს უცხო ენათგან შემოდებული სიტყვებს თუ როგორ გარდაქმნის, გარდაკეთებს ჩვენი ენა თავის ლაბორატორიაში, თუ როგორ თავისებურ ფონეტიკურ ბეჭდებს დასაფხმს იმათ. ამიტომ, თუ 5/6 ქართველობისა მაინც ხმარობს, ზემო მოყვანილ სიტყვის ფორმების მაგიერ, ასე: სტოლი, სკამი, ჩოტკი და სხ., მაშინ უცქველათ ამ უკანასკნელი სახის სიტყვებს უნდა მივცეთ უპირატესობა.

ბ. ჯ—ას.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

მალოების ეკლესიის მრევლი დიდათ შეწუხებულია, იქაურ ღარიბებს სხვა უძებლურებასთან ერთათ საჩრველო სკოლაც სანატრელი გაუხდათ. ეს ორი წელიწადია ამ ეკლესიის მღვდელმა მ. გ.—მა დახურა სკოლა: თუმცა შემძლებელი მრევლი ფულსაც იღებს, ოღონდ სკოლა გახსნიეთა და ამოდენა წერდ ფებობა ქუჩებში ტანტლს ააცდინეთა, მაგრამ მღვდელი გ—ვი ხელსაც არა ძრავს, არც ერთი თბილისის უბანი ისეთი მდიდარი არ არი, როგორც სოლოლაკი, მაგრამ, ამასთანავე, ამაღლებს ეკლესიასთან ისეთი ღარიბი ხალხი ცხოვრებს, რომ ზოგჯერ, ცხედარი სამი ოთხი დღე უძძეთ სახლში, რომ გამოსვენება უჭირდებთ.

ხვალ ორშაფთს ქართული თეატრის სასარგებლოთ, სახაზინო თეატრში, ენ. ნ. დ. ჩოლაყაშვილის თაოსნობით იქნება გამართული მოყვარულთაგან ქართული წარმოდგენა და ცოცხალი სურათები.

ამ დღეებში გარდაიკვალა ცოფთ ივანე ბეგ-თაბეგაოვი, რომელიც თურქებ ორმოცი დღის წინეთ ძალშია დაჰკინა. უბედურს უკანასკნელ დღეებში აღარაინ მიეკარა და ცოლშვილი ულუქმა-პურით დარჩენია. საკერეელია, ცოფთა მოსარჩენი საეათ-მყოფო დიდი ხანა გამართულია თბილისში და ისე მიწუმებულია ეს ფრიად სასარგებლო დაწესებულება, რომ ბევრმა არც კი იცის არსებობს რამე ამ გვარი საშველი ცოფთა ავითმყოფებისათვის თუ არა. არც თავის დღეში საეთამყოფოს ცნობების ანგარიშს წარ-მოადგენენ და არც საღმე განცხადებაა ხოლმე და-ბეჭდილი.

14 ქრისტიანობისთვის არის დანიშნული ამო-ჩევა ხელოსნებთა თავისა, ბატონ კ. ა. სერობიანცის საპატივით.

ქალაქის გამგებამ უნდა გახსნას 15 დეკემბერს გაჩანაცვის ქუჩაზე ლაშის გასათევი თავ-შე აუარა.

ქალაქს შეუდგენია მომავალ წლის საერაულთა შემოსავალი, რომელიც შეადგენს 1,138,711 მან. აი, საიდან მოვლიან ამ შემოსავალს: ქალაქის მამუ-ლების დფასებიდან 306,341 მან. სავაჭრო გარა-სახადიდან 102,418 მან. კერძო კაცთა ცხენებზე და ეტლებზე გადასახადიდან 27,626 მან. სხვა და სხვა გარდასახადი 27,126 მან. ქალაქის მამულებიდან და სხვა და სხვა ბევრად 116,825 მან. წყლის მილიდან 245,000 მ. საყასბოდან 50,000 მან. ევრის ხილიდან 11,200 მან. მნაცაქანოვის ხილიდან: 6,400.

ბევრი შესაფერხებელი მიზნები ვადაელობა თბილისის გუბერნიაში ერობის შემოღებას; ქუთაისის გუბერნია ვაცილებით უკარ ფხიზლათ არის; იქ თითქმის მალე დაბოლოვდება ეს საქმე.

აქაც კი ყოველ კვირა კრებები იმართება, კო-მისიაც ამორჩეულია და ახლა უკანასკნელ კრებებზე გამოაკვლევიათ, რომელ მხრასში რამდენი ხმოსანი უნდა იყოს ამორჩეული. გორის მხრასში, რადგან უფრო მეტი ხალხია, დანიშნულია 35 კაცი. თბილი-სის მხრასში 30 კაცი. ბორჯაბოისა 25. თელავისა და თიანეთის მხრებში 25. სიღნაღისა და დუშეთი-სა 20. ახალქალაქისა და ახალციხისა 15. ესენიც თავის მხრებზე საგუბერნო კრებებისათვის ამორჩევენ 32 კაცს.

კავკასიის მხატვართა მეტოე გამოვენა დახურა 30 ნოემბერს. გამოვენაში მონაწილეობა მიიღო 18 ად ილობრიემა მხატვარმა, 3 მოქანდაკემ და 15 მხატვრობის მოყვარემ. შემოვიდა ფული 1,411 მან. გაიყიდა 45 სურათი 6,000 მანეთათ. გამოვენაზე დაესწრო 5,186 კაცი.

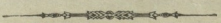
თავ. ილ. გრ. ჭავჭავაძის საიუბილეო კომიტე-ტის თავჯდომარე ვეთხოვს გამოაცხადოთ, რომ ორი თვის განმავლობაში ე. ი. პირველ თებერე-ლამდის მომავალი 1898 წლისა, მიიღებს მსურველ-თაგან ყოველ გვარ მოსახრეცას საიუბილეო დღე-სასწაულის შესაებ.

წელს, გაზაგზულზე გაცარცვის თ. ზაქ. ფაქლე-ნიშვილი და ამ საქმეზე სხვათა შორის ექვ ალდეს თ. ისონ ფაქლენიშვილზე, რომელიც მამნივე შეი-პურეს და აქამდის ციხეში იჯდა. ახლა, როგორც ვაზ. კაკაეზს“ შეუტყვია თ. ის. ფაქლენიშვილის შესა-ხებ გამოძიება ვათებულა; იგი არაფერში არ აღ-მოჩენილა დამნაშავეთ და უეცე ვაუთავ-სუვლებით. ნამდვილი დამნაშავე 9 ოსი შეუტყრაათ და საპარ-თალში მათუკით. როგორც ამბობენ, თ. ისონ ფაქ-ლენიშვილი სამაზრო სამმართველას უჩივის თურქ ტყუილი შეპკრობისათვის.

წერა-კითხვის საზოგადოებამ თავისი მეორე სა-ხალხო საქითხველო, რომელიც იმყოფებოდა ავქა-ლის ქუჩაზე გადიტანა ავლობარში, „როზოვის“ მო-ვლანზე № 15.

ჩვენ მივიღეთ IV №-რე აგვის „კრებულისა“ შეიდეგი შინაარსით: ბუკური—დექსი, უბრადლო საუბარი (კრებულის ფოსტა), კასეთში მოგზაურთა, მწუხის სამღერა დექსი, მდიარე შინაშენა, სამძიხარი, ბატარა კახი (ისტორი-ული დრამა); სარტფიადო დექსეია (ხალსურა), სოფ. ტა-დეკი, მექური დექსეია (ხალსურა).

2) ანანი მატერობით და დოცენი, გამოცეკს უდაპურ წაქქმადის ძმოსას. წიგნი სეფთა გამოცეკსა და მტტათ შექნიერთ ამოტრადი ასოკება გრ. ტატი-შეილისკან. შეიტკავს 48 გვერდს და დირს კრთ მუყათ.

„კვალის“ კორესპონდენცია.

ოფ. თიანეთი. როგორც მკითხველს მოეხსენებოდა, მთავრობისაგან დაწესებულია, რომ სოფლის მღვდლისთვის საცხოვრებლათ სახლების შოვნა უნდა ეკითხებოდეს სოფელს ღ ა რ ა სხვა ვისმეს; მაგრამ როგორცა ჩანს მ. ი. კ—ძის მოქმედებით ის ამ დაწესებულებას ყურადღებას არ აქცევს და თავის ნებით სადაც მოეწონება ქირაობს სახლებს, სოფლის დაუკითხავით. როდესაც მ. კ—ძე პირველათ გააშუქეს თიანეთში მღვდლისთვის აშენებულ სოფლის საკუთარ სახლებში ცხოვრებას, მაგრამ რამოდენსამე ხანს შემდეგ, დაატყრა რა თავის თავს რომ იმ სახლებში ცხოვრება აღარ ეკადრებოდა, მოინდომა თიანეთის სოფლის საზოგადო სახლებში ცხოვრება და დასახლდა კიდევ იმ პირობით, რომ წელიწადში უნდა ეძლია ოთხი თუმანი ქირა და თუ რაიმე შეკეთება მოუწევდა—ისიც თითოეულ უნდა გაეკეთებინა. მაგრამ... არც ერთი და არც მეორე!.. შემდეგ ჩამდგინსამე წლის საზოგადო სახლებში ცხოვრებას, შეატყრა რომ იმ სახლებში ცხოვრება აღარ შეიძლებოდა, რადგანაც შეუკეთებლობის გამო იზრტოდა — მიატრავა მინგრეულ-მონგრეული სახლები და აქრძო პირისაგან, სოფლის დაუკითხავით, დაქირავა სახლი წელიწადში რვა თუმანთ. როგორც მ. კ—ძე ბრძანებს ამ სახლებში უცხოვრება წელიწად-ნახევარი. მან „მასაღმე ქირა ერგება სახლის პატრონს 120 მ. მაგრამ, როგორც კიტანციების ანგარიშითა ჩანს, სოფელს გადაუხდია სახლების ქირა 143 მან. და კიდევ ავალენენ 19 მან. თუმცა სოფელი აშობდა რომ როგორც იქირავა ისე გადაიხადოსო, რატომ ჩვენ არა გვეკთხა, იქნება ან მუქათთ ან ცოტა ნაკლებ ფასით მაინც ვიშოვნენ-ლითო, ან არა და რატომ იმ სახლებში არა ცხოვრებს, რომელიც მღვდლისთვის არის აშენებულიო; მაგრამ ყურს ვინ უგდებს სოფლის ჩივილს და ბენიობას? ახლა ხელახლათ, თავისივე ნებით, დაუქირავებია ახალი სახლი და თიანეთის საზოგადო სახლებსაც თავს არ ანებებს; ზედა საართული გაუმსისა თივით, ხოლო ქვედა საართული კი უშურეკინა ღორები და იქუთრობას ანგრევიწებს.

წ

სახლები და სწავლა-განათლება სამეგრელიში

(დასასრული) *

ქ ჩვენ უნდა შევეხეთ ერთს მომავლიდანველ ავთიყოფობას ჩვენი საზოგადოებისას, — ერთს იმისთანა ტიპს, რომელიც ამ მესტრამეტე საუ-

კუნის დამლევს მოიპოვება მხოლოდ ჩვენიში, საქართველოში. მე ვამბობ ცალსწავლულებზე, რომელიც, შემთხვევით თუ მათი მეცადინეობით, ვახდომიანთ ხალხს ცხოვრების ბელადთ, მოძრაობის მოთავეთ და რომელთაც გულ-გრძლიათ მიჰყავთ იგი ჯურღელე მოსაკენ, როგორც უტყვი მსხვერპლი მათი პირადი ზინებისა. ვგონებ ინტერესს მოკლებული არ იქნება კვალ-დაკვალ გამოვიძიოთ ამ ტიპის გამოჩენა, განვითარება და მოქმედება. მაგრამ სანამ ამას ვიტყოდეთ, წინდაწინ უნდა შევნიშნათ, რომ ეს ტიპი თანა-მედროვე გლეხ-კაცობაში იშვიათაა. ჩვენი გლეხ-კაცობა, ძველ დროის ბატონ-ყმობის ჭეპ-ქუხილით ჯერაც ისეა დასართული და ზნეობრივათ ვასრესილი, რომ ძნელათ თუ საღმე გავხედავს იგი სხვაზე ბატონობას. საწყაუს, ძველ ნაბატონარის ხსენება ზურჯს უკანაც სხვაწარათ ვერ გაუხედავს, თუ არ სიტყვით „ბატონი“. ნება უნებლეთ ვაეცივნება ადამიანს, როდესაც ჰხედავ, რომ კახტათ გამოყოფილი და შეწინააღმდეგებელი მჯდარი კაც უტყვს ჩამოხტება სტენი ვან, როცა შეხედება ძველ ტანის-მოსში გამოყოფილი კაცს, იხდის ქუღს და ისე მძიმეთ უტყავს თავს, რომ გვეგონებთ მიწას დაწარცხა შუბლიო. მმ, როგორ არ ჩამოხტეს სტენიდან და როგორ არ ახახეთქას მიწას თავ, როდესაც თეთრ-გლეხია და მისი შემხვედრი კი მისი ნაბატონარაო. მაგრამ ამას თვი დავანებოთ,—ეს მხოლოდ იმის დასამტკიცებლათ ეტყვი, რომ გლეხ-კაცობს უმეტეს ნაწილს, ჯერაც ვერ გაუმართია ბატონ-ყმობისაგან მოძრაობი ზურჯი. არის წინააღმდეგი კერძო შემთხვევებიც, როცა თავ აუღებელი გლეხი ჰგლეჯს და ჰველფს მთელ სოფლებს, როცა ნაბატონარს პირიქით ეშინია თავისი ნაყმევისა, მაგრამ ასეთი შემთხვევები ისე იშვიათია, რომ მათი რიცხვი ვერ აჩლევს ჩვენგან წარმოთქმულის აზრის ძალას. ამწარათ ის ტიპა, რომელზედაც ჩვენ გვესურს ვილაპარაკოთ, ჩნდება საზოგადოთ თედა-აზნაურობაში. ჩვენც ამ უკანასკნელზე ვილაპარაკებთ. აი როგორ ჩნდება ღ როგორ მოქმედობს ეს ტიპი: ეტყვათ, მავალითათ, რომელიმეთ კეთილშობილა გაათავა მთავარ-კვალა სასწავლებელს და ან — რაც უფრო ხშირია — ღმწანა-ის მეორეთ თუ მესამეთ კლასიდან გამოაბძანეს. ამ წუთს სტენაზე გამოდის წყუული პატე-მოკეარობა ღ დღე-დაღამე მ-უსვენრათ ჩაჩურჩულებს ყურში ბრწყინვალე ახალ ვახლას: „შენი წინაპრები მთელი მხარის ღმწანებელნი და ბატონები იყენ და შენც ხომ მათი თამოსავალი ხარ; შენც უნდა იმისათეთ ხალხის განკეთე თუროსიყოფონ. და ისიც ასე მსჯელობს თავის აზრში: „ჯერ იმას უნდა შევეცადო, რომ ხალხისთვის საჭირო და აუცილებელი პირა ვაგდებ, ვაგონა და ზედმოქმედება

*) ახ. „კვალის“ № 49.

ვიქონია და მერე მბრძანებლობამდინ მოკლე ნაბიჯია... „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიკონებინაო“. დაუყარებელი მიდ ს სოფლიდან, რომელსამე ქალაქში და შიდას მწერლათ საზარო სამართლებლოში და ან მომრიგებელ სასამართლოში იმ მიზნით, რა მოწოდებეს, თხოვნებს და აველდაცემათ წერა ისწავლოს, რადანაც იც ს, რომ სოფელში იმ წერალს, რომელმაც გაზვირებული თხოვნების წერა იცის, უფრო პატივი აქვს; ამის დასწავლას ხაზ რსაკვირველია, დიდი ნიჭი და უნარი არ უნდა და რამდენსამე წელს შემდეგ, მიზანს მიღწეული და განარჩეული, ბრუნდება შინ დიდის ახვით, იმავე დროს მ სი აქვრები ვინაიცის რანაზ ხმებს ვაფრცხვანურ სოფელში მისდა სასარგებლოთ; რისკ მოც ძლიერ შემოდგავს სოფელში ფესს „სწავლული ბატონი“ ღ აქ უკვე ავტყარია ათასნარი მისთვის სასარგებლო მსგავლობა. „ვერე შევლა დემიტონი, — ავბოვერ გლეხები გულწრფელათ — ბატონს „ზაკონები“ უსწავლია და აწი რალა გვიშავს! იმისთანა ადვოკატია თურმე, რომ ქუთაისში ათი ათას მანეთს აძლევდენ ვაშაგირს და ჩვენი სიყვარულით არ მოუტლდა“ — და ამას შემდეგ მთელი სოფლები სრულიად ცქცივიან მის გავლენას. ნეტავ მას, ვისაც ვლრისება მისეან მფარველობა, მისი კლიენტო თამამათ ჩადის ყოველნარ საქციელს, მას მის ყოველად-შემძლე მფარველის მიხედვით ყველაფერს აპატივებს სოფელი, — და ვი მის ტყავს, რომელი გონიერი და თვალ-ახილული ადამიანიც ვაშბედეს „ბატონ ადვოკატს“ წინაღობდგ კონიტის დაძვრას!

ექვს გარეშეა, რომ საქართველოს ყოველ ნაწილში მოაჩინებთან ამნარი ვებატონები, მაკრამ არსად არ ანიათ იმინი ისე ხშირნი, როგორც ჩვენს სამეგრელოში. ამ მხარეში თითქმის აღარ იქნება ისეთი საზოგადოება, რომელშიაც ერთი მაინც არ იყოს ამისთანა ცრუ სწავლული. სხვათა შორის, ჩვენდა საუბედურათ ბედმა ერთა ჩვენს საზოგადოებასაც არ გუნა. შეუძლებელა იმისთანა საქმე, საზოგადო თუ კერძო, რომ ჩვენი „ადვოკატ“ შიკ არ გამოჩინიროს და დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ყოველი საქმე ისე ვათავდება, როგორც მას სურს. მაშ რისი „ადვოკატია“, თუ სოფლის საქმესაც ვერ წაიყვანს თავის ქვიფზე! მაგრამ ნუ ჰეიკრობთ, რომ ის რომ დისმე მუქათთ ირგებოდეს: თუ დღეს რომელსამე საქმეზე ყებოდბს და თავს იბეთქს, უეჭველია, რომ წუხბდ ან ტკბო ადვისა ღვიზით ჩაუსტევილს ხაზა და ან მწივენ სამიანი ჩაუფრიალეს ვიბეში. ამა ახალ ერთი მამასაბლისის არჩევა ნახეთ. მოახლოვდება თუ არა არჩევანების დრო — და მამასახლისობის კანდაცტბი ფეხაკრევით მარბი-მარბიან ბ. წინა-

მძღვართან — არა, მე გამოწყვე პარტია, არა მეო — და ნეტავ იმ კანდიდატს, რომელიც მას უფრო გაუსტევილეს ვიბეს: დარწმუნებული იყოს, რომ მამასახლისობა არ აცდება; — მაშ რისი ვაფლენიანი პირია, თუ ის-ე არ შეუძლიან, რომ სამასიოდ გლეხი აუცვივ ვილა ჩივის, უბედურება და სატირალი ვარემოება ის არის, რომ მისი ბინძური ხელი სწავლავანათლებლის წმიდა წმიდათასაც შეეწო. დიდი ხანია იყო ჩვე ში სურვილი სამრეველო სკოლის დაარსებისა, მაგრამ განათლებული ბატონი“ მუდამ ვაიბახრდა: რალათ გენდა მეორე სკოლა, როცა ერთი ვეაქესო, — და იმდენი იწიე-წიეა, რომ რამდენინაე წლის წინეთ მოაფიქრებელი საქმე დღემდინ მოათრია. შარშან მთავრობამ მოწყალეობით ვადმიხედა ჩვენ მდგომარეობას და რამდენსამე ადგილას დააარსა ორ-კლასიანი სამრეველო სკოლები; მთელი მხარე დიდი სიხარულით მიეგება ამ სასარგებლო საქმეს და დიდ ბედნიერათ ჩათვლიდა თავს ის საზოგადოება, რომელშიაც ერთი ამნარი სკოლა დაარსდებოდა. — სხვადასხვა საზოგადოებებმა მეტოქეობა გაუწიეს ერთმანეთს, თუ უფრო მეტ შემწეობას აღმოუჩინდა და გამარჯვება ვის დარჩებოდა. რადგანაც ჩვენში ადგილის მდებარეობა, ჰეა, შეენიერი წყლები და ერთობ ყველაფერი მეტათ მოსაწონი იყო, ამიტომ უკითხვათ ხსნიდენ სკოლას. მაგრამ „იურისტმა“ ჩააორა გლეხებს, რომ ამ სკოლის ხარჯათ, თვითოეულ ოჯახს, ოც-ოცი მანეთა დაღებდათ წელიწადშიო და ნუ ილუბავთ თავს, თანახმობას ნუ აცხადებთო. გლეხებს ეს მართალი ვეონათ, ყოველ წლიე ოც-ოცი მანეთი, რასაკვირველია, დეზარათ და სკოლაზე უარი განაცხადდეს. რა საფიქრებელია, რომ იგი უმიზნოთ ღ უმიზნოთ უარ ჰყოფდეს სწავლავანათლებლის ვაფრცხვანობას ხალხში. აღბათ ემინიან, რომ სკოლის შემწეობით ხალხმა დაბრძანებული თვალები არ ვაბანლოს და ჩემი ვაზარობა არ დანიხნო. ან იმისი რიდი აქვს, რომ ან თუ სკოლასთან ერთათ გამოჩნდენ ადგილი სწავლულები, ხალხს წინ გაუძლვენ და მე პატივი ამეყაროსო.

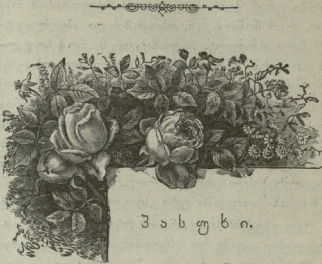
აი კიდევ რა ოინი მოახდინა შარშან იმ ვეებატონმა. დბა სამღებროის მოვარეებმა თითქმის სამ მეოთხედმა იცის ქართული წერა-კითხვა და მათ შორის წიგნების კითხვის მოყვარულიც ბევრია. რომ ამათ მისცემოდათ კითხვის საშუალება და ცოტადღენი გონებრივი საზრდო, რამდენიმემ, ცოტათ თუ ბევრათ განათლებულმა პირებმა, შეადგინეს ამნანავობა, რომ დეარსებინათ უფასო ქართული სახალხო სამკითხველო. მართალია ჩვენ დაბაში ფოსტა არ მოდის, მაგრამ შეერთებული „ძალა აღმართასნავს“

და როგორმე მოხერხდებოდა წიგნების და ჟურნალ-
 ვაშეთების მოტანაც. აღმოჩნდნენ შემწე პირებიც; სხვა-
 თა შორის ადგილობრივმა აფთექარმა ელაღიმერ
 ეოლსკიმ ამ საქველ.მოქმედლა საქმეს შემოსწორა ხუ-
 თი თუშანი. შედგა ცოტადღინი თანა, საქმეს რომ
 უფრო ფართო მიმდინარეობა მიეღო, იმავე ამხანა-
 გობამ მოინდობა დაედგა სცენაზე რომელიმე პიესა,
 რომლიდან შემოსავალი სრულად უნდა გადადებულიყო
 განზრახულ სამკითხველოს სასარგებლოთ. ამხანა-
 გობა დღდათ იყო მოწადუნებული ამ საქმეს; სცენის
 მოყვა'ე მოთამაშები გურიიდანაც კი მოიწვია. პირ-
 ეელ შემთხვევისათვის არჩეულ იქმნა კომედია „ეაის
 გავეყარე, ეუის შეიეყარე“, დანიშნული იყო წარ-
 მოდგენის დღეც; აფიშები გამოაკრეს ჭ საზოგადოე-
 ბა რამდენისამე დღის წინ მოაწყდა ბილეთების სა-
 ყიდლოთ. ჩანდა, რომ სასიამოვნოთ უნდა ჩაეელო
 საქმეს, მაგრამ სწორეთ ამ წუთის გადმოჩნდა ბ. „ად-
 ეოკატი“; ის თურმე გულზე სცეებოდა, რომ სამღე-
 ბროში ერთი საქმე მაინც თავდებოდა უიმისოთ და
 ეს საქმარისი იყო, რომ მთელი თავისი მჭერმეტყვე-
 ლება მოეეზმარა დაწყებულ საქმის წინაღმდეგ. თავის
 კლიენტების შემწეობით საზოგადოებაში ხმა გაეფრ-
 ცელო, რომ ეითომ ამხანაგობა ატყუებდა საზოგადო-
 ებას და წარმოდგენის შემოსავალი თავის ჯიბისთენ
 უნდოდა და არა სამკითხველოსთის. საზოგადოებამ
 თითქმის დაუჯერა „პატიეცემულ წინამძღვარს“ და
 ამხანაგობა იძულებული გახდა წარმოდგენა ჩაე-
 შალა. მასთან ერთათ ჩაიშალა სამკითხველოს საქ-
 მეც; ერთხელ მიეფიყებული, მეგრე არავის მოჰკონე-
 ბია.

ძრიელ შორს გავეიტაცა ამ ტიპმა და მ-ს და-
 მამტკიცებელმა მავალითმა. მიეეყანეთ რა მავალითი,
 ჩენნ სრულეებით არ გექონია სახეში შეურაცხყოფა
 რომელიმე კერძო პირისა და ამიტომ ნუტრას უკაც-
 რავეთ თუ ზოგიერთი ბატონები შიგ, როგორც სარ-
 კეში, დანიხენენ და იცნობენ თავიანთ თავს. შემდგ
 ზემოერთებულისა, ჩენნ ის დასკენა გეინდა გამოეი-
 ყვანოთ, რომ მეორე მიზეზი სახალხო სწავ-
 ლა-განათლებლის დაქვეითებისა ჩენში არის ხალ-
 ხის ცუდი მოთაეეები, არის სხვა წერილობანი მიზეზე-
 ბიც, რომელინიც ასე თუ ისე აფერხებენ სწავლა-გა-
 ნათლების გატრეელებას. ანწარ მიზეზებათ უნდა
 ჩაითვლოს, მავალითად, ის ვარემოება, რომ სამე-
 რელოს რკინის გზა შორს უფერს, რისგამოც 2/3 ნა-
 წილი ამ მხარესი მოკლებულია მის სარგებლობას ჭ
 კეთილ გავლენას. სამეგრელოს მთელ სამხრეთის ნახე-
 ვარში არ არის არც ერთი მოხერხებული გზა, რაც,
 რასაკერეეღია, უშლის ხალხს თავისუფალ მინეღა-
 მოსეღას და განათლებულ ხალხთან საქმის დაქერას.

მაგრამ წერილობანებს ხალხი აჯობებდა, რომ ორი
 ზემო თქმული ვარემოება ხელს არ უშლიდეს.

გარდყო.

ვ ა ს ტ ხ ი.

მეუბნებან: „რა არის
 სულ რომ ნაღვლობ და ტირილი!
 სამსიარულათ მომართე
 შენი ქამანს-სტიტირიო.“

რა გქნა? მეც მითქვამს: „მოჰმართო
 „ჩემი უბნლო ჩანგია
 და აღტყვეით დაჟუგრა
 ტებილი სამოა ჭანგიაო.“

მაგრამ ამ ფიქრს გუღო და
 თითუბი არ ნუბლებან:
 როცა ჩამოკვრავ, სიშუბი
 სამეღოგოთ აქედრებთან!..

ან რა მქვს სამსიარულა?
 გულზე დასწარი მესობა,
 რას მგონავებს ამ დროის
 წენი ძმობა და ერთობა!..

მიჩვენეთ სემე, რისთვისც
 ეკლანი ერთთ იღწყო-ღენ
 და რადც გატრეეულინი
 სამხრდლოთ არ ამბოდაენ;

მართლათ ამოხადენ: „წეკნს მიხანს
 „მეობა“ არ ესეობა
 და სანწულათც უღვათ
 მამუღის აეგეგეობა.“

მანინ მიც დრუბლებს გადვიფრო,
 მოკვეთა ტკბილათ სამთუფრას
 და ზედ საგრანობათ დავსხსებ
 სამსიარულთა სიმღერას.

ბ. დავითაშვილი.

მ თ შ ა.

ვილი დეკემბერი, 18...წელი! მპ, რაღა მანია და მინც ახლა მომინდა ამ კალენდრის დახედვა? მაშინაც სწორეთ დეკემბრის ეს რიცხვი იყო... წყევულები, შეგინებულელები!.. განა იმათ გული აქეთ? მხოლოთ უგულოთ თუ შესძლებს, რომ ასე შეუბრალებლათ ამოგლიჯოს კაცს გულიდან ის, რაც მისთვის ყველაფერზე უძვირესია... მაგრამ ვის შეუძლია ამოგლიჯოს ჩემ გულს იმის

სხონა?.. მე რომ იმათ ადგილას ვყოფილიყავი, განა ასე მოვიტყეოდით?—ღმერთმა დამიფაროს! მაგრამ ისინი ხომ ადამიანები არ არიან. სახეზედაც კი ისეთივე საზიზრობის დადი აზით, როგორც სული აქეთ ბორბტებით აღვისილი... „ის“ მანც რა დანაშავე იყო, რომ არც კი ახვენეს ჩემი თავი?! უღმერთოები, საზიზრობები!.. წაილაპარაკე ტატომ და, ტანთ გაუხედი, აღვლებული დავშვა ლოკინზე.

ქალაქის საათმა ცხრაჯერ დაჭრა. ღამეა. სხვა დროს ტატო გულიანათ დაძინებული იქნებოდა ცხრა საათზე, მაგრამ დღეს—თითქო იმისთვის, რომ ყოველივე წარსული მოაკონოსო, — თვალში შეეჩხირა შეიდი დეკემბერი... რა ბედნიერი დღე იყო ტატოსათვის ამ ათი წლის წინათ გავლილი შეიდი დეკემბერი! თვე და დღე ერთი მეორით იცვლება ზღისე უკან ბრუნდება; წელთ-აღრიცხვა კი სულ სხვაა: იცვლება, მაგრამ უკან აღარ ბრუნდება.

მაგრამ არა, ტატოს ძლიერი გრძნობა ასე ადვილათ ჩრდი ემორჩილება საზოგადო წესს! ახლა იმისთვის წელიწადი, თვეცა და დღეც ივლება, რაც ამ ათის წლის წინათ იყო... რა ცხადათ ავონდება ყველაფერი თითქო აქ, ამ წესტიან სარდაფში კი არ არის, თავისს ოთახში ზის და ჩვეულებრივით სიხარულით ელოდება საღამოს მოახლოებებსო. ამიტომაც არის, რომ ძალღონით საესე ახალგაზდა კაცი მიჯდომია თავისს სამუშაო მაგიდას და დიდის სიფრთხილით ხატებს რაღაცას. ერთი კვირაა, რაც ხეირიანი მზიანი დღე არ ყოფილა; დღეს გამოაჭეტიტა მზემ თვლი და ტატოც იჩქარის სურათის გათაფებას... რამდენივე ხაზი კიდევ და მორჩა, გაათავა...

„მადლობა ღმერთს!“ — გაიფიქრა ტატომ და წამოდგა. „ნეტავი თუ მოვესწრო ამ დღეს, რომ „იმის“ სურათსაც ასე ეხატებდე! ჩემო შეენიეროს!.. რა ექნა, რომ სახელიც კი არ ვიცი შენი!“

მართლაც; არ იცოდა ტატომ ვინ იყო „ის“, რომლის დანახვამ თავებურ დასაზა, სამუდამით შეჭბოკა. ქუჩაზე შეხვდა, მარტოთ-მარტო მამაგილი, და საიდან შეეცყო ვინ იყო! იმის შემდეგ აღარც კი უნახავს, თუმცა სულ იმაზე ფიქრობდა და მის ძებნაში იყო.

ფანჯარასთან ვიჯაცას ღანდი გამოჩნდა. ტატო საჩქაროთ მიადგა სარკმელს, მაგრამ გულმა ისე ძლიერათ დაუწყუო ბავა-ბუფი, რომ მთელი ტანით ათრთოლებული ადგილიდან ევლარ დიძრა. ტატოს სახლის ფანჯარასთან იჯა ის, ვინმედაც ამ წამში ფიქრობდა ყმაწვილი კაცი, ვისაც მთელი ოთხისთვის განმავლობაში ეძებდა, ვინც უყვარდა და ვისის ხანც საღოცავე კერზათ აზართული ჰქონდა თავის უმანკო გულში.

— აქა დგას მკერავი №2? — წყნარის ხმით ჰკითხა ქალმა ფერ-წასულ ტატოს.

— დიხს! მოკლეთ მიუფო ტატომ და, თითქო ბოზკილი მოეხსნაო, მარდათ ვაჭქანდა კარებისაკენ.

— მომიტყეეთ! თქვენ, გვარი, მკერავი ქალი იკითხეთ, არა? კარგათ ვერ გავიგანე..

— დიხს... დიმილით მიუფო ქალმა და სახეზე წამოწითლდა.

— მობძანდით. ჩვენ ერთ სადგომში ედგევართ და ნება მიბოძეთ, რომ იმის ოთახის კარებამდე მიგაცილოთ.

— თუ არ მოგაცდენთ!..

— მერე, თქვენ რა იკითხ, რომ მე მოცილილი არა ვარ? — შევიკითხა აღტაცებული ტატო.

— ამის პასუხი სხვა დროსთვის გადავდეთ... — ეშმაკურათ ჩაულაპარაკა ქალმა და ტატოს აღარ დააცალა, თითონვე დააკაქუნა კარებზე. ყმაწვილი კა-

ცი გაზარებული გაზრუნდა თავის ოთახისკენ, თუმცა ახლაც არ იცოდა ვინ იყო ეს შეწინიერი არსება.

II.

ორი კვირაა, რაც ტატო და ლიზა ერთმანეთს იცნობენ, მაგრამ ვერც ერთი ვერ ზედებს გამოთქვას ის, რასაც თითოეული მათგანი ოთხი თვისა და ნახევრის განმავლობაში მძიმე ტვირთით ატარებს გულში. შერთალოა, სიტყვით არაფერს ეუბნებიან ერთმანეთს, მაგრამ ვანა ერთი გამოთქმული, თუნდაც მკვერ-მეტყველურათაც იყოს, შეედრება მათი თვლების მტკიცელობას?! ორივე უსიტყვოა უცხადებენ ერთმანეთს: „შენა ხარ ჩემი დეათება, შენში ცხედვე ციურ სასუფეველს ღმ ამ ქვეყნიურ სამოთხეს ნუ გამოიჯოჯობებებო!“ ვერას ზედებს ტატო, იმენს და არ იცის კი როდემდის ითმინოს... ლიზას კი მეტი ღონე აღარა აქვს, აგერ მოულოდნელათ მოსულა, იროქებს ტატოს წინ და ტირის... რა ატირებს? ზედნიერება თუ უბედურება, სიხარული თუ მწუხარება?—სიყვარული, სიყვარული ატირებს... ველარ მოუთმენია, უნდა აღიაროს თავისი შეცოდება, რომელიც მან ჩაიდინა: ლიზამ მიზეზათ მკერავი ქალი მოიგონა და ნამდვილათ კი ტატოს გაცნობა უნდოდა. ერთხელ შემთხვევით მოპკრა თვალი ფანჯარასთან მდგომ ტატოს, რომელიც საშინაო ტანსაცმელში იყო, დარწმუნდა აქ უნდა იდგესო და მას შემდეგ ხშირი სტუმარი შეიქნა ამ ქუჩისა. სიყვარულით კი სწორეით იმ დღეს შეუყვარდა, რა დღესაც ლიზას სახე თავის აღმერთებლათ გაიხადა ტატომ.. ახლა ორივე ზედნიერები არიან. დღეს, შეიღ დეკემბერს მოსულა მასთან ლიზა და ყველაფერს დაწერილებით უცხადებს; თანაც სირცხვილის აღმოური ედება ყმაწვილ ქალს, რომ ერთის შეხედვით შეუყვარდა უცნობი კაცი... ტატო და ლიზა ორივე ნეტარების მოარევი სურავენ, ეალერსებიან ერთმანეთს, სამუდამათ ზედნიერათ გრძნობენ თავიანთ თავს და იმას კი არ ფიქრობენ, რომ ყველაფერს, რასაც დასაწყისი აქვს, მისთვის დასასრულიც აუცილებელი კანონია.

ტატო სიხარულით ელოდება ხოლმე დღამებას, რომ დაინახოს მზიარული სახით მომავალი თავისი მეფა, რომელიც სულ მალე მისი საკუთრება იქნება, საუბურო კავშირით შეუკავშირდება... რა ზედნიერათ იცხობერებს? რა უყვით რომ დარბებში იტენებიან? ვანა ამ სიღარიბეს რომელ სიმდიდრეზე გასკულიან ესენი?! სულეირათ კმაყოფილნი ხომ ზედნიერები არიან და, მანასადამე, ყველაფერიც ზედნიერებათ მიანიით..

აგერ შემოაქვრილდა ლიზა და უნდა რაღაც თქვას, მაგრამ უცბათ ჩერდება, ტატოს ძინავს.. მე-

რე ძინავს კი? არა განგებ მოიმიძინარა თავი, უნდა, რომ ლიზა მოატყუოს; მაგრამ ველარ მოითმინა, ჩუმათ გამოიჭირება, მიანლოვებულმა ქალმა თვლი შეასწრო და შექქენს სიცილ-ხარხარი... ლიზამ უამბო, როგორ შეიკერა ჯვარის საწერი კაბა, ტატოაც სასიხარულო ამბავი უთხრა—სამასხური გიშოვნეო—და შემდეგ დაიწყეს მომავალ ცხოვრების შესახებ ლაპარაკი...

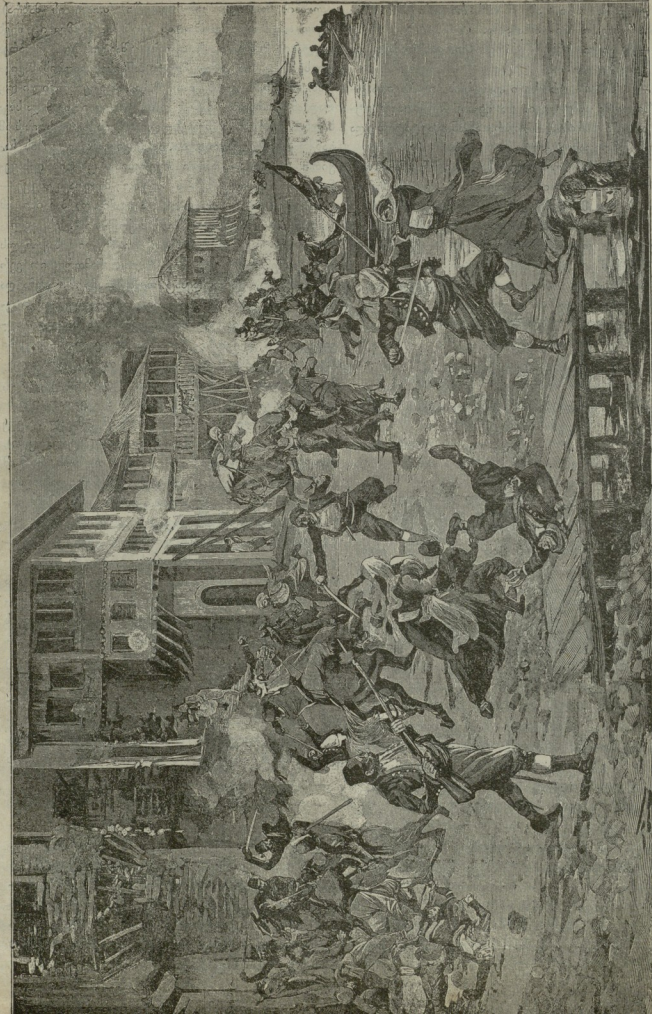
„რა ზედნიერი ვიქნებით ჩემო ანგელოზო!—ეუბნება ტატო თავის საცოლოს, რომელიც აღტაცებით შეჭყურებს ახალგაზდა კაცს...“ ზედნიერი!.. აქ კი ტატოს ფრთა-შესამხულ ოცენებას რაღაც ბურუსი შემოაგებია... ტატო ერთი უღემურათ გაიშმუშენა, და ამ მოძრაობას მძიმე ოხერაც თან ამოაყოლა.

„ნუ თუ მართლა სამუდამათ განვეშორე ჩემს საყვარელ სამშობლოს, ჩემ საცოლეს?! რა დევაზე ისეთი, რომ აქ, ჩემი ქვეყნიდან რამდენისამე ათასი ვერსით დაშორებული, უშეწოთ გადმოხვეწილი დედმარწი ქარხნიდან ქანახანში, რომ დღიური საზრდო ვიშოვო? ვანა სულ იმის ცდაში არ ვიყავი, რომ საერთო მშვიდობა მინიჭებოდა ყველას?! მაშ, რათ მიწადეს მეამბოხე, რათ დაატრიანეს უკულმა ჩემი ბედის ბორბალი? რა ვარ დღეს მე?—განდენილი, გადმოხვეწილი!.. ვანშორებულთ იმ ხალხისაგან, რომლისთვისაც დამანაშავეთა გვერით ამომაყოფინეს თავი ზე სამუდამო ბრინთ იგი მიჩვენეს... გაიფიქრა ტატომ მაგრამ, თითქო შეგშინდა, ისეე საჩქარათ დაუბრუნდა სასიამოვნო მოგონებას. რამდენი რამ არ უტრიანებდა თავში საბრალო მუშას, რომლის ნესტთან სადგომს ქურდულათ ეპარებოდა სიბნელე. სანთელი სრულიათ ამოიწეა სასანთლეში, პატარა პატრუქს-და უკვირა ზე ესეც ამა ლამის იძილოს ბნელისაგან. რა ჰქნას საწყალომა პატარა პატრუქზე, ებრძვის, ეომება სახიზლარ წყდებდა, ხან ქვემოთ მოექცევა და ხან ისეე გამოაბეჭუტებს, ღონე მიხილი ძლიეს-და აბარბაცებს ნათლოვან ფრთებს, მაგრამ მაინც იძილია: ერთხელ კი ეფე ამოაშუქა და გაჰქრა...“

ღილა არის... ქალაქის საათმა რევეჯო დაჰქრა, მუშები ფაც-ფუციით მიზნიან ქარხნისაკენ. ტატო კი ძილ-ღიძლათ მივარდნილი გლია და არ ფიქრობს, რომ ყოველი უსაქმით გავლილი წუთი შრამის ფასს უმცირებს, საზღოლს აკლებს.

ვილაცის ხმა მოისმა ტატოს სადგომის კარებთან. აგერ მოახლავდა კიდევ ფუხის ხმა... კარებზე დაკაკუნეს...

—ვინა ხარ?!—წამოძინა ტატომ და საჩქარათ წამოხტა ზეზე.

თათარ-სომეხთა ბრძოლა ტრაპიზონში.

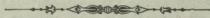
— გალე კარი, აშენე ხანს რა გაძინებს? — შე-
მოსძახა რიხიანი ხმით ამხანაგმა.

— დაევიცინა? მწუხარეს ხმით წამოიძახა ტა-
ტომ და კარი გაიღო.

— მაშა! აჰა, ეს ქალი დაგეძებს, იქ მოვიდა ქა-
რხანაში და მე გამოუყვირი. რა მექნა, შემებრალო, ეტ-
ყობა თქვენი მხრისა! — უთხრა ამხანაგმა ტატოს და
კარიდან ჩამოეცალა ქალს.

— ლიხა!! ჩემო ანგელოზო, საიდან გაჩნდი აქ,
რამ მოგავლდა? წამოიძახა ტატომ და ყელზე შემო-
ეყრდა ახლათ მისულ ქალს, რომელიც ვაშტერებით
შეჭყურებდა ოდესმე მომხიბლავს შეწინიერ ვაჟკაცს,
მაგრამ დღეს კი ქალბატონი შეჩვიულს, გამტყვერებ-
ულ მუშას...

განდევილი.

თუშების ოარი გუჯარი *)

და როგორ უუკრებდა ბარის ქართული თუშს მე-XVIII
საუკუნის დამლეკს. **)

II.

მეორე სიგელი, აღნიშნული 1781 წლის ენ-
კენისთვის 24-ს (ქესუთი ენკენისთვის კდ),
ფრიალ საინტერესო ცნობებს გვაძლევს შე-
სახებ თუშების ცხოვრებისა. ეს დოკუმენტი ეხება
არა თუ თუშების ეკონომიურ მდგომარეობას ზ მათ
ერთგულდება საქართველოს ტახტის წინაშე, არამედ
ასურათებს მათ ზნე-ჩვეულებების ერთ ამხარავსა. ჯერ
დავაკვირდეთ იმ ადგილებს, რომლებიც ნიშნენ მე-
ფის წყალობას. საჭიროა აქვე ითქვას, რომ სიგელ-
ზე ხელს აწერს მარტო მეფე ერეკლე. ეს წყალობა
მდგომარეობს იმაში, რომ თუშებს ცდევით ფართო
უფლება საქონლის კვებისათვის მთელ კახეთში. პირველ
ხანებში, როდესაც თუშები ნელ-ნელა ემეოოდნენ ბარს,
მეფეებმა საჭიროათ დაინახეს, რომ ამ ხალხისათვის
ცხოვრება გვაადვილებინათ. აქ სხვა მიზეზებიც უნ-
და ვივლით ხმობთ: სხვათა შორის, ყაჩაღურათ შემო-
სიეულ მტრისაკ ვასუსს გააცემინებდნენ თუშებს. ამა
თუ იმ მიზეზის გამო, ნება მისცეს თუშებს, რომ ერ-
ჩინათ თავიანთი ცხვარ-ცხენი და სხვა საქონელი სამ
ალაქას: პანკისის სეოპში, რომელიც მდებარეობს

ალაზნის მთებიდან გამოსავალი (თიანეთის მახრად),
თვით ლეგანში ზ ღამოპატის სეოპში, რომელიც ძვეს
თელავის მახრადში, სოფლებ ფშელოს და ნათარე-
ულს შუა. ამ ყაბით მთელ პანკისის ხეობის მავე-
რათ, თუშებს დაჩრდნათ მისი მცირე ნაწილი-ლა,
რადგან ეს ხეობა იქმნა დასახლებული სხვა-და-სხვა
ხალხებით. 1) რაც შეეხება ღამოპატის სეოპს, ის ხომ
განქრა, ვითარცა ოცნება. აქ მოვიყვანთ გუჯარის სა-
ჭირო ადგილს: „მავათი (თუშების) ცხენის დასაყე-
ნებელი ადგილი—სწერს თუთმ მოუზრავს მეფე—
ღამოპატის ხეობა ყოფილად, ალენი და პანკისი. ამ
სამს ალგას უნდა დააყენონ (საქონელი)“. ეს ყველა-
სთვის სხვადა, რომ მარტო მათში დღე საქონელს
ვერ გააშენებდნენ თუშები, რადგან ზამთრობით ვერ
შეინახებდნენ. და როდესაც თუშებმა ბარში დენა და
ჩენა დაიწყეს, მაშინ ცხვარიც გაამრავლეს. ამ მოე-
ლენამ გამოიწვია მოთხოვნილება სხვა საძოვარ ად-
გილებსაც. როგორც ჩანს, საქართველოს მეფეები
(ბოლო დროისა მინც) ბევრითათ თელ-ყურს ადევ-
ნებდნენ თუშის ყოფა-ცხოვრებას; ცდილობდნენ, რომ,
ასე თუ ისე, დეცასაშუკრებინათ და ამ გვართ დეცა-
ლოცებინათ თუშები. ასეც მოიქცენ, მავალ., მეფე
თეიმურაზი და შვილი მისი ერეკლე (პატარა კახი).
ამათ ისეთი საშუალება აღმოუჩინეს თუშებს, რომ ამ
უკანასკნელებს შეეძლოთ ბევრათ წინ წეყეყანათ თა-
ვისი ეკონომიური ცხოვრება. აგრეთვე თუშებს პი-
რადით პატვის სცემდნენ: მავალ., სასახლის კარის და-
რავებათ ბევრჯელ ცხენი ყოფილან. თუშებს შეეძ-
ლოთ კახეთის ყოველ სოფლის ბოლოში დეყეყენ-
ბინათ ორ ორი ფარა ცხვარი, გარდა საყდრიანისა
(ალაყერდის გარშემო), სადაც პატარა სოფლები ყო-
ფილა. ამ განკარგულებას მეფე ერეკლე ასახულებს
კიდევ. აი, გუჯარის ადგილი: „მავრამ ახლა ღთის მოწ-
ყალებით თითონაც განჩრეალებდნენ და საქონელიც
გაუმრავლეთ ღთით უფრო ამჩრეალოსთ მავრამ“...
ამ სიტყვაზე შეეჩრდეთ კობა ხნობით, რადგან აქე-
დან იწყება იმისთანა აზრი, რომელიც გეხატავს თუ-
შების ცუდ მხარეს და ცხადთ გეცნობებს აწინდ-
ელი თუშების სახელოვან მამა-პაპათ. „თუ ამ სამს

1) ამით შორის ქისტებიც არიან. ამბობენ, რომ
პანკისის ქისტები გდამოუხსლებიან თვით თუშებს ჩა-
ნანადან; უთობა, მთავრობასაც წილი ექნეოდა ამ გან-
ზრასევაში. ეს კი ნამდვილია, რომ, როდესაც ქისტები სა-
მშობლოსკენ გაემზაურენ, თუშებმა ეს შუკრება დააზ-
ნის ვერო სეოპში და არ უშუბდნენ. თუშცა ქისტე-
ბი თუშებმა ისეც დააბრუნეს პანკისში, მაგრამ აქ, ერთ-
მხეთის თოფების სწოლის დროს, ქისტებმა მოჭლეეს
ერთი საუკეთესო თუშთაგანი.

*) ის. „გეგლი“, № 49.
**) „გეგლის“ 50 ნომერში ამ სთავრში მე-
ცდომით არის ნაწყნები მე-XIII საუკუნე, უნდა იყოს
მე-XVIII.

ალავს (ზემო ხსენებული პანკისი, ალენი და ლოპოტა) მაგათი (თუშების) ცხეარის არ მოთასუნეს — წერს მეფე ერეკლე თუშთ მოუზრავ ღურბიშხანს — კახეთის სოფლებში ორ-ორს ფარას სოფლის ბოლოს დაყენებდნ ამავ მეტი დაყენება არ იქნება საყდრიანში თითოს ფარის ცხერისა მელს ნუ დაყენებენ მიტომ რომ წყრილი სოფლებია*. როგორც ჩანს, მეფე ერეკლემ დიდი უფლება მიანიჭა თუშებს, მაგრამ ამათ ვერც სოფლის ბოლოთი, ვერც სხეთი ისარგებლეს; ყველაფერი ზედიდან წაუვიდათ, თუმცა გუჯარი ჰქონდათ ამ შემთხვევაში თუშებს შეუძლიანთ განამეორონ ის. რაცა თქვეს სლავიანებმა ერთ უტნაურ და უცებ მოვლენილ ხალხზე: шогинша, аки Обры.

როგორ უყურებდნ საქართველოს მეფეები და თვით ბარას ქართველიც თუშების ზნე ჩეულებას, ამის ასახუნლათ და გასაგებთ საქორა ცოტა შორიდან დავიწყოთ: მიემართთ თუშების წარსულ ცხოვრებას; მიემართთ იმ დროს, როდესაც თუშს არ რწამდა არც მეფე, არც ამგვარი მძღაერი ვინმე ამ ქვეყნისა, როდესაც მას არა ჰქონდა გამორკვეული ლოცვა ღვთის წინაშე: იგი თავის ვედრებაში ახსენებდა როგორც ღმერთს, აგრეთვე ცელოს, ნამგლის რ საქონლის ანგლოზებს რ მთის მრავალ წმინდანებს. ეკლესიის მაგიერათ აშენებდა ქვის ყორეკაშკებს, ხატების წოდ თავყანს სცემდა დროშებს რ სხვა... რაც ჩემია, ხომ ჩემიაო — თქობდა მაშინდელი თუშთ — რაც სხვას ეკუთვნის, ისიც ჩემიაო; ადამიანის სიკუთხლეს ხალის ფასს არ სდებდა... ოჯახში თუშთ აზოთერი დესპოტი არ იყო, მაგრამ მაინც ბატონობდა (ხეესურეთში ახლაც ძალიან დამონავებულია მდებრობითი სქესი და სხვა უმცროსიც). თუშის ზნეობა-ისტორიური მოთხოვნებიანი კმაყოფილებდნ სალამურით, ფანდურით, სიმღერით და მთქმითა ტრლით. ეს ოთხი სამუსიკო საშუალება იძლიოდა მომეტებულ ნაწილათ, თმქაც ვეღურს, მაგრამ გულ-შენატკივარ ხმებს. ასე რომ, ტრლი და კაცი; ტრლი და დიაკიც; და როდესაც ერთ თემის სოფლები გამოვიდნ მყდრის დასატირათ, აქ დიაკი იკლავდა თავის დაჩაგრულ გულის პასუხებს. ხალხმა შექქნა მოტირალი მანდილოსანი.

ამ სარწმუნოებისა და ზნეობის ბატონი, თუშთ, ცხოვრებდა კაცასის მთების შუა გულში. გარს ევლო სიმაგრეთ ბუნებითი შემოზღუდული კლდეები და უზარმაზარი თოვლით მოსილი მთები და თავისივე მკვახის მეზობელი, სწორეთ აქ აღიზარდა თუშის ამაყი ბუნება, მისი შეუპოვარი გმობობა, მკაცრი და სასტიკი ხასიათი, მისი სიყვარული თავისუფლებისადმი, რომლით დღესაც განირჩევა თუშთ ბა-

რის მოძმისაგან. თუშთ მადლიდან მეფურათ გადმოჰყურებდა ბარს, რომელმაც, დღეს-ხელოვანი, ჩამოიტყუა კიდელ. ბატონ-ყმობა — ეს შავი ფურცელი ჩენი ისტორიისა — ბეგერი ხანი იყო, რაც ხარბის და „მამობრივის“ თვალთი უყურებდა მთიელ ხალხს. თუშები თან-და-თან უახლოვებოდნ ბატონ-ყმობა წეს-წყობილებას. როგორც გამოცდილი და მკოდნ მხედარი გაუხედნელ ცენს გეაზხე ხელს უსვამს, რომ ხასიათი დაურბილოს და შეაჩეოს თავის თეს, ასევე მომაკვდელი ბატონ-ყმობა აწვდიდა თავის გამხდარ და უღონო კლანქებს მთიელებსაც; რამელნიც უნდა გეაზხეა მსხვერპლათ თავის გაუმადარი მადლისა. ბარის ხალხს — ამ ეთომად აუცილებელ ისტორიულ მოვლენამ — ბატონ-ყმობამ — აღარა შეარჩინა რა, დაისკუთრა მისი ფიზიკური ძალა, მისი სარჩო-საზადლებელი; გახდა ბატონი მის სულის და გულის; დასცა ძირს მისი პირად ზნეობა, შეეწოა მის საინდულმო სტრვილს, ჩაიფინა მის შინაურ მკვში, შეურაძენყო მისი ოჯახი... ბატონ-ყმობამ, რასაკერეველია, მებატონის მთელ ცხოვრებასაც საქარისათ შესამწევი ბეჭედი დასვა. ამ ბატონ-ყმობამ მთის ხალხი ვეღარ დამონავა, აღარ დასცალდა... თუშები ამ გარემოებას ეერა ხედოდნ, რასაკერეველია. აქ, უმეველია, იკითხვს მკითხველი: „მამ, თუშებს მთაში ერჩიენთ, მინამ ბარშიო?“ საზოგადოთ — არა; მაგრამ ბატონ-ყმობის დროს კი დახა.

ზემოთ ვთქვით, რომ თუშთ ცხოვრებდა ბუნებითი შეუცლი სიმაგრეში; აქ თუშთ მოეწყო ისე, როგორც უტრია და მას ჰკუა გარენბა, როგორც ხელს უწყობდა თვით ბუნება და სხვა გარემოებანი. თუშეთის ბუნება ერთობ ღარიბია მიწის შეეუშავების კულტურისათვის; სახნავი ადგილი ცოტაა; აქა-ქ ხელს-სადენა მიწის ხნადენ და ხნადე კიდელ. მაწის შეემუშავებას ხელს უშლიდა ხანგრძლივი ზამთარიც; ღვინობის თვის დასაწყისიდან მარისს დამლევად მამ, თუშს შეეძლო ემუშავნა მიწის მოსავლის მოსაყენათ მსოფლით ოთს თვეს (ხორბალეული ნაყოფი (პური) უეგმოა და შავი ტალახის ფერი აქეს) არის დაბალი ჯოშისა და მარცვალი მეტათ პატარა იზრდება). ამასთანავე ხმ-რათ მოსავალიც არ მოდიოდა: ყანებს ან ზეაყი აუფუქებდა, ან ნიაღვარი, ან გავლვა, ან თავი... ისეც მოხდებოდა ხოლმე — ყანების ადგილი წამოქცეოდა, და მათ მაგიერათ შავი კლდე-ლა რჩებოდათ პატარანებს. თუშს მოჰყავდა პური, ქერი და ფეტვი. აშენებდა საქონელს: ძროხას, ცხვარს. ცხენი და ჯორი ძვირფასი საშოვნელი იყო მაშინდელ თუშისათვის (დღესაც ხეესურეთში ჯორი ღირს 6 — 8 ძროხამდე — 60 მან. — 80 მან.). საქონელი ჰყავდა ცოტა, ბალახს თიბავდა ცოტას და ზამთრობით მარხილით

ჩამოქონდა დაბლა. საქონელი, გარდა სხვა-დასხვა ქირისა, ხმ-რათ შიმშილისაგან უწყდებოდა. სახლები ჰქონდა ქვისა (უკიროთ ნაქეთები): ერთ სართულნიანი, ორიანი და ზოგჯერ სამიანიც. პირველი გვარ სახლებში ხალხი და საქონელი ზამთრობით ერთათ ცხოვრებდა; ორ-სართულიანში—პატრონები იდგნენ ზემოთა ოთახში (კელწა), ხოლო საქონელი ქვემო ოთახში, ბაშტეში (გომი); სამ-სართულიან სახლის ზემო ოთახს (ქერხა) ზაფხულობით ხმარობდნენ. თუშმა არ იცოდა, რა არის ჩითელი; როგორც კაცი, აგრეთვე დედა-კაცი ხმარობდა მხოლოდ შაღის ტანისამოსს. მომეტებულია წიდა შრომისა წაჯთა და სქესს (როგორც დღეს ხეცსურეთში). ქალს მზითვით, სხვათა შორის, ცელსაც ატანდნენ. მამანი ისხდნენ სოფლის შუა მიოდანზე, ლაპარაკობდნენ მამა-პაპათ წარსულ გმირობაზე, მეზობლის დაღუპვაზე და შეექცეოდნენ თამბაქოს (ესეც მოჰყავდათ): ეწოდნენ ჩიბუხს, ლექდენ თამბაქოს და სხვა. ეს მოკლე ლ-ზოგადი ადგილი თუშების ეკონომიურ ყოფი-ცხოვრებიდან ყველას დაარწმუნებს იმაში, რომ თუშები მაშინ მეტათ ღარიბათ ცხოვრებდნენ. მთელი წლის შემოსავალი არა თუ აძლევდა მას მომეტებულს „შავი დღისათვის“, არამედ არ ჰყოფნიდა ოჯახს მეორე მოსავლამდისაც. ხშირათ ამისთანა მდგომარეობის გამო თუშნი დააკრპუნებდა კბილებს, მიმართავდა კედელს, სადაც ევიდა იარღი, წამოაფლავებდა ხელს და ჩუმათ, ნელ-ნაბიჯით გავიდოდა კარში.. მკითხველი მიხედვება, რომ თუშნი წაყიდოდა ან სანადიროთ, ან საქურდლოთ. რამდენათ ღარიბი იყო მაშინდელი თუშნი, რა საშინელ სიღარიბის სურათს წარმოადგენდა მისი ცხოვრება—ამს საქმარისათ ასაბუთებს, სხვათა შორის, ეს მოველენაც: თუშნი იშვიათათ ხმარობდა საქმელში მარილს (როგორც დღესაც ხეცსურეთში), და ამ 150 წლის წინათ, უფრო ახლოც, ბარიდან (კაქეთიდან) მარილის ქვა ზურგით გადაჰქონდათ შთაში. თუშეთში მარილის სიძვირეს ამტკიცებს აგრეთვე ერთი ლექსიც, რომლის აზრით—სულეთში მატყლი-მარილი (ალბათ, მკირე წონა) თეთრი ხარისა ფასია*.

მთებში თუშნი მარტკა ანა ცხოვრებდა: იმას ჰყვანდა მეს-ბლები: დილა-ლეკები, ჩანები, ხეცსურები და ფშალები; ხოლო სამხრეთის მხრივ და კარგა მოშორებით ცხოვრებდნენ ბარის ქართველები. ბარის ქართველს შესამინევი გავლენა არა ჰქონია თუშზე, მისი ცხოვრება სულ თავისებურა გზას ადგა (გველენის შესახებ არ გვეყუბნებია არც ზვიპრგადმოცემანი და; კერძოთ, არც სიმღერები). ბარის კულტურის გავლენის დალი დაჩნდა თუშის ცხოვრებას ბოლო ხანებში. მაგრამ მთის მეზობლის გავლენა კი სულ სხვა იყო. თუშებსა და ამ ხალხებს შორის ორ-

გვარი მისელა-მოსელა იყო ხოლმე: მეგობრული და მტრული. ჩანებთან და დილა-ლეკებთან თუშები მომეტებულ ხანს ჩხუბობდნენ: ერთმანეთს სარჩო-საბადლებს ართმევდნენ და ატყევევებდნენ კიდევ; ხოლო ხეცსურებთან და ფშაველებთან უფროა შმივილი კვეშირი ჰქონდათ, თუმცა ამათი ძმობა და მეგობრობა არა ერთხელ შეღებილა შუღლის სისხლით..

სხენებული ხალხები კულტურულ გავლენას ვერ იქონიებდნენ თუშებზე, იმიტომ რომ თუშებზე მაღლა თითქმის არაფრით იდგნენ. და რაც შეეხება ხეცსურებს და დილს—ესენი ხომა ახლაც მეტათ ღატაკი ხალხია ყოველისფრით. ჩვენ მიუღ ქუცისის მიჯნებში—შავი ზოვიდან კასპის ზღვამდე—არ გვეგულებოდა ამათზე დაქვეითებული ხალხი. ხეცსური ყოველის მხრივ უბედური და შესაბარლისია. წარმოიდგინეთ თქვენ იმ ოჯახის მდგომარეობა, რომელსაც არ შეუძლიან გაღისხადოს წლის განმავლობაში სასკლ-შეიფოა სხანაში შესატანი 2—3 მან. ფუფათ?!.. ამისთანა მომეტებული ნაწილი ხეცსურეთის მცხოვრებისა.. თუმცა ჩვენ საგანს არ შეეხება, მაგრამ მაინც ვიტყვი: ამ კამათ ხეცსურეთი წინ კი აღარ მიდის, უკუ იხედს, წარმოადგენს მომაცკედე თემს.—ნუ თუ ამ თავის ძმას, ყოველის მხრივ დაცემულს, ერთ ტომის ადამიანს ქართველობა ასე შორიდან, გულგრილათ უნდა უმზერდეს?!.. 2) დროა, ბატონებო, რომ დაცემული ჩვენნი მოძმე ფეხზე ავაყენოთ, მივცეთ მხარე და ისე ერთვულათ, ძმურათ, სინდისი-ერთათ შეველგეთ საქმის კეთებას... ვიმეორებთ, რომ ამისთანა მეზობლისაგან თუშნი რიგიანს ვერაფერს შეიძენდა. გარდა ამისა, თუშნი თავის მოძმესთან, ფშაველთან, ბევრჯელ მტრულათ ცხოვრებდა. ესენიც ერთმანეთს ლაზთიანათ ცხვირ-პირს ამტრევედნენ. აი, რას ამბობს ხალხის ერთი სიმღერა:

თუშო, ნუ ჩახვალ ხოშორასს, (ფშაველ სოფ.)
 ხოშორა ეკლანიანი; ლაშარის გორწეკ),
 ჩახვალ და ევლარ ამოხვალ,
 ამოსელა შენი ძნელია...

ერთხელ 'ფშაველებმა თუშებს კარგი სადილი აქამეს და ისე გაისტუმრეს.. მაგრამ ასეც მოვეითხრობენ სიმღერები:

ლაშარს ჩავიდოდ თლიძე (თუშნი),
 გულ მიმიმედ დაჯდებოდ ხარია,
 გარს ფშაველებ შემოვხეგოდენ,
 როგორც ბატონსა ყმანია.
 აქ არას მოგვესლებოდ თლიძე—

*) ხეცსურებს თუ ბარში აჯგოდა ან მიეცათ, იმათი საქმე შეუძლებელია, რომ გატოვდეს...

დღი ჰქენ ცოდობრალია:
დაწვი, დადაგე ხოშორა,
ცამდის აუშვი ალია;
დახოცე დიაც-ყმაწვილი—

კალოდ ვალეწე მკედარია...

რა ეს და რა სხვა: თითქმის ყოველი სიმღერა და მრავალი სხვა ზეპირადმოცემანი გვიხატენ თუშის გმირულ ცხოვრებას. თავის ძალოდნეს ანუ გმირობას თუში ომს ანდომებდა. რასაკვირველია, ომმა თავისი გამრყენელი (ნ. ნიკოლაძის აზრით კი ომი ალუქრავს ადამიანს ზნეობრივ გრძნობას და ამ გრძნობას ამაღლებს კიდეს...) გავლენა იქონია თუშის მთელ ცხოვრებაზე. თუშების ზნეობით და გონებით განვითარებაზე ჰქონდა არა მცირე გავლენა ერთ მოვლენასაც. საქმე იმაშია, რომ თუშები დეზულოზდენ თავის თემში არა თუ მართა თვის ტომის სხვა-და-სხვა პირებს, არამედ ადგილს აძლევენ თავის თემში სხვა რჯულის და ჯიშის პირებსაც. ამისთანა მითვისება უცხო კაცისა ზღვობა და მიუხედავად იმისა, თუ რა მიზეზების გამო იყო განდევნილი ესა თუ ის პირი თავის თემისაგან... ამ გეარათ შედვა, როგორც ზემოთაც იქვეა, მთელი წოვა-თუშობა. თუშის რელიგიური ცნებანი და კულტი უთავბოლო იყო (როგორც დღესაც მისსურთში); მისი რჯულ-წესები შეებრძოლენ ჯერ მისსს სწავლას, შემდეგ ძლიერ ახალ აღთქმას და სულ ბოლოს მკამდანიანობასაც. ატყდა ამ რჯულთა შორის ბრძოლა ერთმანეთის მოსასპობათ. მთაში ცხოვრების დროს, უტყველია, მამა-პაპათ რჯული გაიმარჯვებდა, იმეტრამ რომ ამას მოწმობდენ და ესარჩლებოდენ წინაპართ აჩრდილნი, ზეპირგარდმოცემანი და მთის ფერდობებიდან საფლავის ქვებიც... თუშის ღმერთი და წმიდან-ანგელოზები არ ეწინააღმდეგებოდენ მის ყოფა-ქცევას. რათ უნდოდა თუშს მოსეს რჯული, რომელიც ვალათ ადებდა ყველას: არ იქურდო, არა ჰკლოა... ქრისტეს სწავლა ხომ გაუკებარ სთინქს წარმოადგენდა თუშისათვის. თუში როგორ მოინებლებდა იმისთანა სწავლას, რომელიც ჰქადაგებდა: გიყვარე სხვა, როგორც შენი თავი... თუმცა დღესაც კი გამოურყვევლია თუშისათვის რჯულის ძირითადი ცნებანი, მაკამ ქრისტეს სწავლა ნელ-ნელა შედის თუშის ცხოვრებაში და უმოთაგრეს ადგილს იკებს მის სარწმუნოებაში. ამ ქამათაც თუში ახალ წელიწადის პირველ დღეს, დილა ადრიათ, შედის გამოში, ულოცავს საქონელს ამ დღეს სუფრით და ახსენებს „საქონლს ანგელოზსაც“. თუშის ზნეობითი და გონებითი განვითარება იღვა დაბლა და იყო ვიწროა შეზღუდულობისა. თუშის ლოღიკა ცხოვრების სხვა-და-სხვა საკნების შესახებ ჰგვანდა ზულუსის შე-

მდგეს სჯას: „თუ მე როგორმე სხვის ცოლს წავართმევ და მოეტაცებ—ეს ფრად საქირა და საამური საქმეა; და თუ მე წამართვა ცოლი სხვამ—ეს კი მეტის-მეტათ ცუდი ყოფა-ქცევაა (დ. პისარევიანი)*. ჩვენი მიზნისთვის თუშების ცხოვრების ეს სურათი კმარა.

დ. ალაწკელი.

(შემდეგი იქნება)

დაგვიანებული პასუხი დ. ზესტაფონის ნორმალური სკოლის ზედამხედველს ომ. იოსელიანს.

ვერის* 207 №-ში დაბეჭდილი იყო დ. ზესტაფონიდან ჩემი კორესპონდენცია, რომელშიც მე სხვათა შორის აღვნიშნე ზესტაფონის მკვიდრთა გულის სიღრმიდან ამონაღებნი ჩივილი აქაური ნორმალური სკოლის შესახებ; ზესტაფონის მკვიდრი გლეხები ყოველ დღე და წამს ჩივიან და იმერებენ: „ჩვენ სკოლა ჩვენთვის გაეიკეთეთ და აზნაურებს და სხვა მახრების მცხოვრებთ ნუ მიიღებთ, რადგანაც ჩვენ ზავშესაც არ ჰყოფის ადგილი“. მე ვთქვი, რომ დღეს სკოლაში ოცი აზნაურია რეკამდენიმე ბავშვი კიდევ სხვა მახრებიდან. „ივერიის“ მე-225-ე №-ში ამ სკოლის ზედამხედველმა ომ. იოსელიანმა „პასუხი“ (?) მიგო, სადაც ჯერ დაწერილობით თავისი ბიოგრაფია გაავაცნო, მერე ჩემი „დაბადება და განვითარება“ შეატყობინა მკითხველს და საბოლოოთ ლამაზთ შეზავებული სიმართლის აღსადგინა“ (sic!) იტყარების დომხალი გამოაქრელა. მე ჯეროვანი პასუხი ვაუწყებავ, ივერიის“ დასაბეჭდათ, მაკამ პატიცემულმა რედაქციამ არ იმას მიხედა, რომ ერთ დროს ჩემს კორესპონდენტებს ბეჭდავდა და ვალდებული იყო ტყველა უბრალოთ გაჯობილი თავისი კორესპონდენტი დეცევა, და „არ დაიბეჭდებო“, შემატყობინა. მეც ჩემ წერილს შემიკრულეს ეუზუნი „კეალის“ რედაქციას, რომელსაც, რასაკვირველია, ნება აქვს, როგორც უნდა ისე მოაქყარს ჩემი წერილის. მკითხველს ვთხოვ წიკითხოს „ივერიის“ 225 №-ში ომ. იოსელიანის „პასუხი“ და მერე ჩემიც:

განა ჩვენ ის ვთქვით, რომ აზნაურ საყვარელიძეებს მიწა არ შემოაუწირავთ და იმათ შეიღებს ნუ მიიღებთო? არა! განა ცოტა არიან ჩვენში თავდააწაურნი, რომელნიც უხვი შეწირულობისთვის ამათუ იმ სკოლის საპატიო მზარუნველებათ ითვლები-

ან? ვინ ამბობს იმათ წინააღმდეგ რამეს? ახ. ირაკლი საყვარელიძესაც ხომ ორი ვაყი ყვეს ნორმალურ სკოლაში? ის შევნიერი ქვის სახლი, რომელშიაც აყვარილის ნორმალური სასწავლებელია? მოთავსებული, ხომ შორაანის მახრის გლეხებმა ააშენეს (როგორც თქვენ ბრძანებთ ბ. სკოლის შედამხველელი!) ღ დაარსებისთანავე თითო მანათი ფულათაც გამოიღეს? (ეს რაღათ დაგაფიქრათ თქვენს „სიპართლის აღსადგენს“ (?) წერილში?). განა 1890—1895 წლებში რომ წ აზნაურის შვილი მიიღეთ, მაშინ „გლეხების შვილებს თავისუფალი ალაკი გადაჩაჩათ“ და იმითამ მიიღეთ? იმათმა მშობლებმა დაარსებისთანავე შემოსწორეს სკოლას თხოუთით-თხოუთმეტყ მანათი, როგორც თქვენ ბრძანებთ, თუ შემდეგ, როცა თქვენ იმათი შვილები მიიღეთ? ამაზე დაეკითხეთ ზესტაფონელ მკვიდრთ, შორაანის მახრის გლეხობას, მაშინდელ შორაანის მამასახლისს!!! იმედი მაქვს ჯეროვან პასუხს მიიღებთ! მე და თქვენ ხომ კარგათ ვეცით, რომ აზნაურის შვილები მიღების შემდეგ იხდიდნენ წელიწადში 15 მანათს, და არა სკოლის დაარსებისთანავე, იხიდან ახლაც, ეს ჩემს კორესპონდენციასშიც ვთქვი და აშკარა უჯანონობაც ვუწოდებ, რადგანაც „შინ რომ ბავშს შიოდეს, გარეთ ტაბლას რა უნდა“-ო, ხომ მოგეხსენებათ, რაც შეეხება ბ ნი მზრუნველის ნებართვას, იმას ჩვენ უნდა ვუყურებდეთ, როგორც „განსაკუთრებულს ყურადღებას“ თავდა-აზნაურთა მიმართ და როცა ისეთებუ წუწუნებენ, როგორნიც წელს: გლეხი არაბიძის ქვირი, გლეხი ვეფხვაძე და მრავალი სხვები, რომელთაც ორი-სამი კვირამით უზრდვეთ ქვე და ქვიშა სკოლის შერნობის აგების დროს და ფულიც გამოუღიათ, ცხადზე უცხადესია უპირატესობას იმათ შვილებს უნდა ვაძლევდეთ. ვარწმუნებთ, ეს ბ-ნი მზრუნველის განკარგულების წინააღმდეგი არ იქნება, როგორც თქვენ გგონიათ! თუ მეორე კლასში თავისუფალი ალაკი გქონდათ და „ახლაც გაქვთ“ (თქვენი სიტყვება), მაშ გლეხმა სენიშვილმა რა დააშვა, რომ მეორე კლასის ეგზემენზე უადგილობის გამო (?) უარი უთხარით და გინდა თუ არ გინდაო, პირველ კლასში ამოაყოფინეთ თავი? გლეხის შვილი გაბრიძემ თქვენგან მეორე კლასის ადგილზე უჯანათქვამი წავიდა ხომ ს. ალისუბანს და იქაურ სასწავლებელში სწავლობს? განა ამის წინააღმდეგის დამტკიცება როცა-ს-მე ძალუძს თქვენ კრიმინალებს?

ამას შემდეგ რათ გინდოდათ ეს სიტყუვით გატენილი ციფერების ხუხუხა, თუ როდის, ვინ და რამდენი ბავშვი მიიღეთ? განა მ ოქტომბერს გლეხთაგანნი ბავშვები თქვენ მიიღეთ, როგორც თქვენს სტატისტიკურ ცნობებში კმაყოფილებით ბრძანებთ,

თუ სხვამ ვინმემ? მოიკრიბეთ მესხიერება და იქნება მოიკონათ, რა გრძელ-გრძელი და ბრტყელ-ბრტყელი სიტყვები დახარჯეთ, არა და არ შეიძლება იმათი მიღებოა, მაკრამ თქვენდა სასებდურით, „ორი ხმის“ წინააღმდეგ თქვენი „ერთ-ნახევარი“ უნაყოფოთ დაჩაჩა! რა აღებ დაეწიყება გცოდნიათ! ახლაკი თავ-მოწონებით აუწყებთ ქვეყანას: ამდენი ბავშვი მივიღე და „ჩაჩი წაღმა დაეტრიალე“—ო; მე მგონია ბიარძიკობა! რაც შეეხება თქვენ მიერ ნახევრებ საპედაგოგო საბჭოს და სახელმწიფო სასწავლებელს ე. ჩხაიძეს, ეს უკანასკნელი, როგორც ადგილზე ახლათ დანიშნული, ხომ მ-სეკტემბერს მოაქვდა და როცა ადგილს გაციწობდა, არა მგონია თქვენი მოქმედების პროკრამის თანახმა გამხდარიყო; თუ ე. ჩხაიძე თქვენი სტატისტიკური ცნობების თანახმა არის, რატომ მასაც არ მოაწერინეთ ხელი თქვენს წერილზე? თუ გინდ ასეც არ იყო-ს, განა საპედაგოგო საბჭოში და სხვაანაც მართა ერთი ხმა თავისას ვერ გაიტანს და „ხმაღ“-ლა რჩება. ამაზე ლაპააკი ხამ მეთია, რადგანაც „ახალ სასწავლებელს“, მგონია, ჩვენ ორიენი კარგათ ვიცნობთ. აქ საბჭო და ე. ჩხაიძე რა შუაშია? ეს სიტყვის ბანზე აკდება და სხვა არაფერი!

„პარაკრავს“ რომ თხოულობთ, გული საგულეს ვაქვთ? მაშ თქვენ თითონ ჩალაზე სწერთ: „სკოლაში მიღებულია 1890 - 1895 წ. წ აზნაურის შვილი, რადგან გლეხების მიღების შედეგ დაჩნებია თავისუფალი ალაკი“-ო. მეტე „პარაკრავთ“ კიდევ ვინდომ? თუ მთელი ქუთაისის-სადირექცია სკოლები ამით ხელმძღვანელობენ, თქვენი სკოლა რაღა წითელი კოქია? ამისთანა ერთი მეორის წინააღმდეგ ადგილებში რაღაც საიდუმლო იპარებდა.

წერილის ბოლოს ომ. იოსელიანი „საქმის უცოდინარობას და კერძობას“ გეციკინებს; დეე, ეს ამას შემდეგ მკითხველმა განსაჯოს! აქას კი ვიტყვი, რომ ომ. იოსელიანის ციფერების ხუხუხის ბნელ კუთონებში ბიარძიკა, მკითხველის თვალის ახევეას და სიტყვის ბანზე აკდება, უფრო კარგი სახელი ჰქვიათ, მგონია!

დასასრულ არ შემიძლია არ ვკითხო ომ. იოსელიანს, რათ გვინდოდა მისი ბიოგრაფია, ან ჩემი „დაბადება და განვითარება“? აი, ბრაზი სად მივიყვანს კაცს! თუმცე ჩემი „განუეთიარებულობაც საქირთუ ყოფილა თავის გამაძარტლებათ!

„მე ვარ, ვინცა ვარ. ოკი წლის ნამსახური და სკოლის ინტერესების მცველი და ვილაც სეფისპირეოს პასუხის ღირსათაც არ ვაგხდია“ (მთელი ტირადა-კი გამოქმამი).

განა თქვენი ოცნა წლის სამსახური იმის თაღდე-
ბია, რომ თქვენ „სკოლის საქმეს კარგათ წაძლი-
ხართ“? არა, ბატონო! კაცის მოღვაწეობა რომ ბევ-
რი ღრით და თეთრი თმა წვერით განიზამებოდეს,
მაშინ ხომ ბევრი დაიდგამდა თაგზე გვირგვინს! თქვე-
ნი კარგი სამსახურის შესახებ, მ-სექტემბერს, გახ-
სოეთ რა „ობოლი მარგალიტების“ გაგაგონათ აღე-
ლეებულმა ხალხმა? ბარემ რადგანაც თქვენი ბიოგ-
რაფიის ცოდნის საღერტლო ავერსალეთ, რა გიშაგ-
დათ აღგენუსხათ თქვენ მიერ „სკოლის საქმის წაძ-
ლილად“?

ნუ თუ სკოლის ინტერესების დაცვა ის გგო-
ნიათ, რომ სკოლის პარამღში ღამ-ღამობით „სკო-
ლის სტოროვი“ წებება? ეს კი საჭიროა, რადგანაც,
მოგახსენებენ, გაბრაზებულმა შესტაფუნებმა ერთ-
ხელ თურმე კინაღამ „გაანათეს“ სკოლის შერობა.

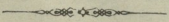
ნუ თუ ის გგონიათ, „საქმის ცოდნა“, რომ
ხუთ გაცეთილს შევდეგ 8—9 წლის ბავშვებს, რა-
მელთაც 4—7 ეერსტამდე უნდა გაიარონ, კლა-
სებს ავეინებთ, მტვერს აულოპინებთ და სახელწწი-
ფო ფულით ნაჭირავეთ „სკოლის სტოროვი“ თქვენ
„ლაქიათ“ გარდაიქმნიათ? სწორეთ ეს არის „საქმის
ცოდნა“, რომ დღეს თეთითაღლი შესტაფუნელა მზათ
არის „კაცების სკოლის ისტორია“ განახლოას!

ერთი ღრმათ მოხუცებულს მიქელა გაჩენი-
ლაძესაც ჰკითხეთ (იმ ღრაის მამასახლისია, როცა
სკოლა გამოიწვეს), თუ რა იმედებს აძლევდა მაშინ-
დელი შორაპნის მასრის უფროსი ბ-ნი ევიმოაცეი
აქაურ გლეხებს, როგორ მუშაობდნენ ისინი, როგორ
შეიცვალა დღეს სკოლა და მერმე ააჭრელეთ გაზე-
თის ფურცელი გაფუტულთა ციფრების ხუბულით,
თორემ „ჩვენ ენაედლით“—ო, ხომ გავიგონიათ, ბუ-
ზი რომ აპბობდა და ხარის რქაზე კი იყო წამოს-
კულებული.

კაცმა მარტო თაგი რომ იქოს-იდიდოს, თქვენც
დამეთანხმებით, მტენარი სისულელე იქნება; სხეე-
საც უნდა ჰკითხოს, საქმებია თუ არა; „ხმა ერისა და
ხმა ღეთისა“—ო, იტყვიან.

ამას შემდეგ, მგონი ყოველგვარი ბასი მტეა
და მშვიდობითაც ბრძანდებოდეთ.

თქვენ კარგი ნაცნობი ვ. სუფისმაწელი.

„კვალის“ ფოსტა.

სოფ. ნაქორწინანდას ს—ს. თქვენი კორესპონდენ-
ციას დათვებ: არ დაიბეჭდება, რადგან მათი ძლიერება მკე-
ლიას არ სხადი.

სოფ. ფეთი: „ბედი უბეჭურებას“ ავტორს ვ. მია-
გოშვილს: თქვენი მეტათ გავრელებული წერილი ნუქნდა
დამოუკიდებელ მიზეზის გამო არ იბეჭდება.

რედაქტორ გამომცემელი ან. თ.-წერეთლის.

ივერია

გამოვა 1898 წელსაც

იმავე პროზრაშით, როზორც წინათ.

ფასი გაზეთის:

12	თ. ბ.	10	მ.	—	6	თეთი	6	მ.
11	"	9	50	"	5	"	5	50
10	"	8	75	"	4	"	4	75
9	"	8	—	"	3	"	3	50
8	"	7	25	"	2	"	2	75
7	"	6	50	"	1	"	1	50

საზღვარ-გარეთ დაბარებული ეღირება 17 მან.
მთელი წლით. საფლის მასწავლებელთ „ივერია“
მთელი წლით დაეთობა 8 მან.

თუ თაიღისში დაბარებული გაზეთი თაიღისის გა-
რეშე ადრესზე შეგვად ვისმემ, უნდა წარმოადგინოს
რედაქციასი ერთი მანეთი; სოლო თუ თაიღისის გა-
რეშე სქელისმამწერელი ერთი ადგილადან მუარში გა-
დებოდა, უნდა წარმოგზავნოს ორი ანახი.

ფასი განცხადებისა:

მეთათვ გვერდზე თათო-ჰურ სტრეიქონი — 8 კაზ.,
ზარეულზე — 16 კაზ.

გაზეთის დაბარება შეიძლება შემდეგი ადრესით:

თ ფ ი ლ ი ს ი,

„ივერიის“ რედაქციას

ნიკოლოზის ქუჩა, 21.

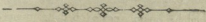
და „ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრც. საზოგა-
დოების“ განუდარბაში, სასახლის ქუჩა, პანკის ქარვასდა.

„ივერიის“ ტელეფონი № 227.

საფოსტო ადრესი:

ТИФ.ЛІСЪ. Редакція „ИВЕРІА“.

რედაქტორ-გამომცემელი ილია შავევაძე.

1898

„მთაბა“

თ ვ ი ვ რ ი შ უ რ ნ ა ლ ი

(წელიწადი მეხუთე)

გამოცა იმავე შროგწამით

ფასი შურნალისა ბაზზავნით:

რუსეთის ღ კაკას. ქალაქებში:	სახლად გარ. ქალაქებში:
ერთი წლით . . . 10 მან.	ერთი წლით . . . 13 მან.
ექვსი თვით . . . 6 „	ექვსი თვით . . . 7 „
სამი თვით . . . 4 „	სამა თვით . . . 5 „

ვისაც წლიური ფასის ერთად შემოტანა ეძნე-
ლებდა, შეუძლია შემოიტანოს: 1 იანვრამდე — 4
მან., 1 აპრილამდე — 3 მ. და 1 სექტემბრამდე —
3 მან.

სელა-მოწერა მიიღება ტფილისში, ჟურნალ „მო-
ამის“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება ლორის მედი-
ქოვის ქუჩაზე № 13.

შენიშვნა: 1) ჟურნალის თავის დროზე მიღები-
სათვის რედაქცია პასუხს აგებს მხოლოდ იმ შემთხვე-
ვაში, თუ ფული გამოგზავნილ ან შემოტანილ იქნე-
ბა რედაქციის კანტორაში. 2) ქალაქ გარეშე ხელის-
მამწერთ ფულის მიღების კვიტანტა გაცხადებულად
მხოლოდ იმით, ვინც ჟურნალის ფასთან ერთად წარ-
მოადგენს 7 კაპ. ფოსტის მარკას ყოველ კვიტანტაზე.

ქალაქ გარეშე მისოგზავნისთვის აღწესა: *Тифлис,*
Редакция „Мтаბა“.

რედაქცია სოფლის მღვდლებს, მასწავლებლებს,
ხელოსნებს და მოწაფეებს ჟურნალს დაუთმობს რა
მსივითაც წაიღიწაში.

ქუთაისის სთავად-აჯნაურო საადგილ-გამულო განკის გავგომბა.

საუფულოთათ აცხადებს, რომ ამ ბანკის წესდების მე 18 § მართ ბანკის გამკეო-
ბის სადგურში სასოგადო ვაჭრობით გასუიდეული იქნება სხენებულ ბანკში დავირაგებული
ქვემო მოყვანილი უმრავი მამულები შესახვედრ გადასახადთ შემოუტანელობის გამო.

გავიდედა ამ მამულისა მოისწობა მსოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შემოტანილი
იქნება ამ მამულზე თანახმით, 19 § ბანკის წესდებისა, ბანკის გადასახადი და თან გან-
ცხადების ხარჯი.

187/12 წლიანნი სსსნი.

ქ. ქუთაისს.

მეპუჯისა ბესარიონ ვასილის ძის: ნემეციის ქუ-
ჩაზე ორ-სართულიანი ქვითკირის სახლი და მიწა
309 კვ. საგ.

რუსმისა ვასილ ბუქუას ძის: ორბირის ქუჩაზე
ერთ სართულიანი ქვით-კირის ღუქნები და მიწა 271/2
კვ. საგ.

რუსმისა ლევა ნიკოლოზის ძის: ორბირის ქუ-
ჩაზე ორ-სართულიანი ქვით-კირის სახლი და მიწა
241/2 კვ. საგ.

რეკიშვილის მიხეილ გოგიას ძის: ბალახანის
ქუჩაზე ერთ-სართულიანი ქვით-კირის სახლი და მი-
წა 5 ნ კვ. საგ.

ჩაკვაძისა მიხეილ თომას ძის: სილაზე ერ-სართუ-
ლიანი კვით-კირის სახლი და მიწა 106 კვ. საგ.

აღაქეთა ნიკოლოზ და ნაშირეან ოქროპირის
ძეთ: ივანოვის ქუჩის შესახვევში ორ-სართულიანი
სახლი და მიწა 224 კვ. საგ.

ჩაზე ორი ერთ-სართულიანი ხის სახლები და მიწა
81 კვ. საგ.

დადიანის გრიგოლ ლევანის ძის: ბალახანის
ქუჩაზე ორ სართულიანი ქვით-კირის სახლი, ფლიგე-
ლით და მიწა 177 კვ. საგ.

კლდიაშვილის გრიგოლ გიორგის ძის: გენერა-
ლის ქუჩის შესახვევში ერთ სართულიანი ხის სახლი
და მიწა 213 კვ. საგ.

კანდელაკის ღომენტი სიმონის ძის: რიონის ქუ-
ჩაზე ორ-სართულიანი სახლი და მიწა 353 კვ. საგ.

მღვდელმთავრის თამა მამუკას ძის და კესელაქის
ყარამან მიხაილის ძის: მესხეთის ქუჩის შესახვევში
ერთ-სართულიანი ხის სახლი და მიწა 21,5 კვ. საგ.

თავდაშვილთა: დავით მოშას ძის და მოშა
აბრამ-ს ძის: ბაზრის ქუჩაზე ერთ-სართულიანი ქვით-
კირის ღუქანი და მიწა 5 კვ. საგ.

ჭქიტიაშვილის ფილიპე ზაალის ძის: მესხეთის ქუ-
ჩაზე ერთ-სართულიანი ხის სახლი და მიწა 118 კვ. საგ.

ჩინაძისა ივანე გიორგის ძის: ბალახანის ქუჩის
შესახვევში ორი ერთ სართულიანი სახლები ქვითკი-
რისა და ხისა და მიწა 89 კვ. საგ.

